

El cost humà de la Guerra Civil a Manresa

Pere Gasol i Ramon Fons

En primer lloc voldria dir que farem una exposició molt breu per motius de temps i només ens centrarem en les víctimes mortals que va haver-hi a Manresa durant la Guerra Civil. Per començar, us parlaré de les víctimes de la repressió a la reraguarda i a continuació en Ramon Fons us parlarà de la resta de víctimes mortals que va haver-hi a conseqüència dels bombardejos aeris o bé dels combats al front de guerra.

En principi, quan parlem de la repressió a la reraguarda potser val la pena recordar algunes de les coses que molt bé s'han dit abans, una sèrie d'evidències que cal contextualitzar. Quan parlem de repressió a la reraguarda no estem parlant només de Manresa o de Catalunya, sinó que estem parlant de tot l'Estat espanyol. És una repressió que es dona tant en el bàndol franquista com en el republicà i té una enorme importància per la gran quantitat de víctimes mortals. Com que després de la guerra no va haver-hi la pau, una reconciliació real, sinó la victòria d'uns sobre els altres, és cert que s'han xifrat més concisament el nombre de víctimes de la repressió que va haver-hi en el cantó republicà. En canvi, el nombre de víctimes de la repressió en el cantó franquista és molt més difícil de quantificar. Diffícilment es podran saber mai les xifres exactes, a més hi ha molta discordança entre historiadors.

"Les xifres s'acosten a les 200.000 persones assassinades a tot l'Estat (als dos bàndols), una dada que posa els pèls de punta"

A grans trets, podríem resumir que en el bàndol republicà van haver-hi unes 75.000 víctimes mortals a conseqüència de la repressió al llarg de la guerra. En el bàndol franquista, a l'entorn d'un 90.000. El que estem dient són xifres sempre aproximades, a les quals hauríem d'afegir unes 30.000 víctimes més a conseqüència de la repressió que el govern del general Franco va exercir un cop acabada la Guerra Civil. Són xifres, doncs, que s'a-

costen a una quantitat de 200.000 persones assassinades a tot l'Estat espanyol, una dada que posa els pèls de punta. En el magnífic estudi de Solé i Sabaté i Joan Villarroja es xifren les víctimes de la repressió en el cantó republicà a Catalunya a l'entorn de 8.000 víctimes mortals, més concretament, 8.360. Inicialment, la repressió és molt desordenada tant en un bàndol com en l'altre, però en el bàndol franquista, a mesura que van guanyant la guerra, es tracta d'una repressió sistemàtica i organitzada de dalt a baix. Moltes vegades podríem parlar d'assassinats

legals, perquè es fa una paròdia de judici a molts acusats, judicis militars sumaríssims, en els quals l'acusat pràcticament no té cap possibilitat real de defensa i acaben en pena de mort. El cas del judici i afusellament del president Companys en seria un bon exemple. El mateix general Franco signava moltes vegades personalment el seu *entredo* de cara a l'execució d'aquestes condemnes.

Pel que fa a la tipologia de víctimes, en el cantó franquista són assassinats intel·lectuals, mestres, gent de professions liberals, membres de sindicats obrers, de partits polítics d'esquerra, persones que d'una manera o altra havien col·laborat en el règim republicà, com alcaldes, regidors o simpatitzants de partits polítics. En el cantó republicà hi ha una forta repressió contra l'Església, acusada d'estar al servei dels poderosos, del clergat tant regular com secular. A més de contra gent de partits i organitzacions de dretes, propietaris en general i persones considerades col·laboradores de tots aquests.

Concretant ja en el cas de Manresa parlem de 157 persones assassinades. D'aquestes, hi comptem tant els manresans assassinats en el propi terme municipal com els que ho foren en d'altres llocs, i també gent de fora de Manresa que els van portar a matar aquí. La major part d'aquestes 157 persones van ser assassinades al llarg dels tres primers mesos de guerra, en concret més del 80%.

Aquest període coincideix amb l'esclat revolucionari que

es produeix a conseqüència del mig fracassat cop d'Estat militar que al mateix temps provoca la Guerra Civil. Això fa que a Catalunya, en aquells mesos, hi hagi una situació de dualitat de poders: l'oficial (Generalitat) i el real (Comitè de Milícies Antifeixistes). En el cas de Manresa seria l'Ajuntament qui tindria el poder oficial, però llavors hi ha el poder real del Comitè de Milícies local i també els excessos que fan alguns milicians d'aquest comitè, més o menys incontrolats.

D'aquests 157 assassinats que tenen relació amb Manresa, una part molt important hem dit que eren eclesiàstics, en concret 56 sacerdots i monjos i tres monges, que representarien el 35% del total de les persones assassinades. Un percentatge bastant per sobre de la mitjana catalana, que seria d'un 25%. El segon grup més nombrós de víctimes seria el dels militants de partits polítics de dretes, que serien a l'entorn d'un 25%. Entre les víctimes mortals hi ha 18 persones que eren d'Acció Popular Catalana, que era la sucursal a Catalunya de la CEDA, el partit liderat per Gil Robles a nivell estatal. Trobaríem també 9 víctimes mortals de militants de la Lliga Catalana, liderada per Francesc Cambó, partit catalanista però aleshores acusat de contrarevolucionari. I tindríem també 9 assassinats que eren militants tradicionalistes, coneguts popularment com carlins, igualment acusats de ser contrarevolucionaris. La següent tipologia de víctimes sobta una mica, perquè podríem pensar inicialment en empresaris, propietaris, gent rica i/o benestant, acusats de ser enemics de la classe treballadora i que per això poguessin ser represaliats, però en el cas de Manresa trobem que el tercer grup de víctimes mortals és el de treballadors, empleats, obrers, que seria de l'entorn d'unes 30 persones. Es tracta en molts casos de venjances personals. Moltes vegades serien encarregats, contramestres en el cas de les fàbriques tèxtils, persones acusades de ser treballadors al servei de l'amo i no pas de la resta de companys, acusats arbitràriament. I a continuació el següent grup seria el de la gent benestant. Entre aquests, tindríem quatre empresaris, 15 comerciants, 10 propietaris agrícoles -la qüestió dels rabassaires va ser molt important- i 11 persones de professions liberals, bàsicament metges i advocats. A aquests moltes vegades se'ls acusava de no atendre la gent de la classe treballadora, o bé que defensaven els interessos de la patronal en els conflictes laborals que hi havia entre sindicats i empresaris, per exemple.

El tema de les venjances personals és humanament especialment lamentable i no exclusiu d'aquí ni d'un bàndol ni de l'altre. Hi ha un cas tristament conegut a Manresa, el del sastre Vers, que va ser assassinat simplement perquè el milicià que el va matar li devia diners i així s'estalviava de pagar el deute. Cal tenir molt present que aquest tema tràgic de les venjances personals ja venia de més lluny, dels Fets del 6 d'octubre del 34, en què hi havia hagut una forta repressió del govern de dretes sobre les esquerres i els sindicats, aprofitada per la patronal per endurir les condicions laborals dels treballadors. El 1936

Rètol instal·lat per soldats de l'Exèrcit del Maestrazgo, per a deixar constància de la data d'arribada a Manresa i del cos de l'exèrcit que va conquerir la ciutat. La foto correspon a l'entrada per la carretera de Cardona.
Fotografia: Arxiu Gamisans (Fotografies de Llorenç Gamisans i Miquel Ausió)

el pèndol va girar tràgicament en sentit contrari i aquesta espiral d'odi, violència i repressió va continuar a la inversa després del 39 amb tots aquests exemples que han anat sortint el dia d'avui.

"Acabada ja la guerra, i dins d'una dinàmica de repressió i vendetta personals, milers de persones van ser represaliades sovint sota acusacions falses i injustes"

En efecte, acabada ja la guerra, i dins d'aquesta dinàmica de repressió i vendetta personals, milers de persones van ser represaliades també sovint sota acusacions falses i injustes. La memòria d'aquestes víctimes s'ha volgut esborrar durant la dictadura franquista i també per això llur quantificació és discutible. Després de tants anys, és hora ja de parlar i investigar tota aquesta temàtica de manera objectiva i oberta per tal que, en honor a la veritat i a la memòria dels milers de víctimes innocents de la Guerra Civil, fossin d'on fossin, sentem les bases d'una autèntica reconciliació.

Pere Gasol
Historiador

Jo voldria puntualitzar que les dades que teniu aquí són dades que nosaltres vam treballar en el seu moment, l'any 1992-93, i que ja m'hauria agradat de continuar perfeccionant, però no ha estat possible. Per tant, s'han de mirar amb una certa distància, sobretot tenint en compte la bibliografia i els treballs que s'han anat publicant després, i que jo personalment no he pogut seguir. A mi em sembla que serà més didàctic agafar aquests fulls que tenim tots aquí (que constitueixen un capítol del llibre *Història Gràfica de Manresa*), si bé val a dir que només hi ha les xifres o les dades que pertanyen als manresans morts al front pròpiament. Pensem que aquí a Manresa, a part de les xifres que ens ha citat en Pere Gasol, hi hauria d'haver comptabilitzades unes altres víctimes, com són les dels bombardeigs, que també consten en el llibre –i que són 35 víctimes– i les dels morts i assassinats que hi va haver en entrar les tropes franquistes aquí a Manresa (que concretament són 5).

I estic molt content que el Joan Albert Pons estigui fent aquesta feina que ha explicat, perquè realment, de manera indirecta, aquests també són morts de la Guerra Civil. La Guerra Civil va tenir molt a veure amb totes les represàlies franquistes i a mi em sembla que amb aquestes xifres –que alguna vegada en Pere Gasol, en Joaquim Aloy i jo ens havíem plantejat de recopilar– en Joan Albert ens ho posarà molt més fàcil i així podrem arrodonir tot el procés de recompte de víctimes.

“Vam fer servir sobretot la tradició oral, que generalment és la més fidedigna, sobretot a l'hora de contrastar les dades”

Pel que fa a les fonts, com ha dit en Jordi Oliva, nosaltres vam anar a pouar al Registre Civil de Manresa, al Jutjat i vam fer servir els censos. Alguns d'aquests censos no els vam poder aprofitar, sobretot els de l'any 40, perquè eren molt confusos, ja que feia poc que s'havia acabat la guerra i les dades que vam poder contrastar eren errònies. És a dir, hi havia moltes dades de morts que, un cop contrastades amb les dels familiars, resultava que eren de persones que havien mort, per exemple, en camps de concentració de França o Alemanya i, per tant, fins i tot quan es parlava de desapareguts o de malalts o del que sigui, no es podien contrastar de manera fidedigna. D'aquestes en vàrem haver de prescindir bastant. I, finalment, el que sobretot vam fer servir va ser la tradició oral, que generalment és la més fidedigna, sobretot a l'hora de contrastar les dades.

Les dades que no podíem contrastar almenys per dues fonts diferents no les vam posar al llibre, perquè semblava que era molt arriscat i per experiències concretes que

havíem anat descobrint sobre el terreny. Això, evidentment, et permet ser més rigorós amb el treball científic, però també té la dissort que probablement algunes d'aquestes víctimes que figuraven en algunes d'aquestes fonts realment fossin víctimes i que no les comptabilitzéssim. Per tant, hi ha un marge d'error que és el que és, moltes vegades per precarietat de la informació, no només en el sentit de mobilitat industrial sinó també de mobilitat política i social. Molta gent va haver de fugir i no va tornar, i fins i tot es van produir casos com ara el d'un

senyor d'Estat Català que va estar 24 anys a França i la seva família no va saber que estava viu perquè l'home estava tan esporuguit que s'havia quedat a París sense dir res a ningú... Casos com aquest n'hi deuria haver més d'un i més de dos i, encara que la informació oral t'aporta moltes dades, a vegades parlant amb la mateixa família veus que no en saben res de res.

“Sumant totes les víctimes manresanes de la Guerra, el percentatge arriba aproximadament al 20 x per mil”

Amb les 35 víctimes dels bombardeigs, les 5 de l'entrada dels franquistes i les que van morir al front que tenim comptabilitzades i que són 520, el percentatge de morts arriba gairebé al 14,2 per mil. Però amb les xifres totals que hem donat fins ara, sumant-hi les víctimes de què ha parlat en Pere Gasol, s'arriba aproximadament al 20 x 1000. Si mirem una mica els gràfics, veurem que es corroboren moltes de les coses que ens anava dient el Jordi Oliva. En el primer gràfic podem veure el nombre de morts i desapareguts per mesos. Podeu observar que les víctimes de Manresa els primers mesos del 36 estaven centrades en el front d'Aragó, on participaren majoritàriament els primers voluntaris que marxaren al front i on es produïren els primers enfrontaments entre els dos exèrcits. Amb tot, el nombre més alt de víctimes manresanes es produeix cap a final de la guerra, en la campanya de l'Ebre i, especialment, al mes de gener de 1939, quan es constata la quantitat més elevada de baixes. Aquest nombre alt de víctimes manresanes, és clar, té més a veure amb la part final de la guerra, quan es produeix la retirada de l'exèrcit republicà, que no pas amb la proximitat geogràfica a la ciutat.

Un altre front que constituí un punt negre per als manresans fou el del front del Segre, on es foguejaren i moriren força membres de les lleves manresanes més joves. Si s'observa la gràfica per edats, és evident que foren justament els manresans de 18 anys els qui, percentualment, tingueren més víctimes.

Ramon Fons
Historiador